

Fogoly vagyok? Fogoly vagyok.

Az igazság akkor igazság,
ha szenvedélyes emberek vallanak róla.
(Richard Wurmbrand)

1. Igaz, cím után nem szoktak pontot tenni, de úgy érzem, hogy pont nélkül az a mostani cím nem fejezné ki a lényegét: első részében, amely után kérdőjelet tettem, arról a szabadságról van szó, amit a fogságban ér – érhet – el az ember. Második részében arról a fogságról, amit „szabadon” érhet el. Mert a szabadságot (akárcsak a fogságot) nemcsak kivívni, elérni is lehet. Az elsőt sok minden, mára már nagyrészt, de mégsem általában, divatjamúlt dologgal: kitartással, hittel, az önmagunkhoz és a bennünk elevenen élő világmindenséghez való – nevezük azt bárminek is – hűséggel. És a fogságot is sok mindennel. Ugyanezen dolgok eltorzításával például. Hiteles példája az elsőnek Visky Ferencnek a kolozsvári Koinónia Kiadónál megjelent könyve, a *Fogoly vagyok* (így, kérdőjel nélkül, a kérdőjelet csupán alulírott biggyesztette oda saját címe első részének a végére), am elyet nemrég mutattak be a budapesti Könyv vásáron.

Tényszerűen néve a dolgokat, Visky Ferenc fogoly volt. A nagyváradai csoporttal ítélte el 1958-ban a kommunista bíróság, az úgynevezett „bethánisták perében”, őt, a hétgyermekes lelkész-apat, huszonkét év kényszermunkára, amiből hatot le is töltött. És a 20. század történetében nem ő az egyetlen, aki úgy érezte, hogy éppen a rabság szabadította fel igazán. Lehet, könnyebb volt szabaddá válni egy polgári társadalom börtönében (természetesen a politikai vagy lelkiismereti okokból elítélt rabságról beszélünk), ahol nem kellett a fázásnak, az éhezetésnek, a kínzásnak, a megaláztatásnak azokat az emberről szóló változatait elviselni, amelyeket a kommunista börtönökben el kellett, ha nem akart valaki mindannak áruulójává válni, amiben hitt, vagyis nem akart emberileg megnyomorodni, mindez azonban lényegében nem változtat a dolgokon. A rabság, ha nem is egyforma mindenhol, egy valamiben mindenhol hasonló: bezártságot jelent, kilátásnélküliséget, feszültséget, félelmet. A félelem már önmagában véve is rabság. Ezt legyőzni csak az tudja igazán, akinek van valamije, ami annál is jobban betölti. Mindegy, hogy mi. Adott esetben Isten volt. És amit még a közös hit, a közös rab-szabadság (és nyilván nem a társadalmi, hanem a lelki értelemben vett szabadságról beszélünk) megteremtett: a barátság. A könyv alcíme is ez: *70 történet a börtönről és a barátságról*.

A kötet jó része egy olyan barátnak állít „ércnél maradandóbb” emléket, akinek gyökerei mindenben különböznek a szerző gyökereitől: Richard Wurmbrand bukaresti zsidó származású lutheránus lelkész volt. „Románia valamennyi nagyobb börtönét megismerte. Nem mindenki beszélt róla elismerően, de az vesse rá a dogmatika. Nem mindenki vagy bárminek a követő, aki végigjárta a börtönök bugyrait Zsilavától Pitești-en át Szamosújvárig” – írja Visky Ferenc. Könyvből összehasonlíthatatlanul többet tudunk meg Wurmbrandról és hozzá méltó, bukovinai feleségéről, aki maga is két évet töltött börtönben, mint a szerzőről, s ez többet árul el az utóbbiról, mint ő maga is gondolta (és talán akarta) volna. De mindig így van ez: másokról szólva eláruljuk önmagunkat.

A fentiek alapján, gondolom, mindenki számára világos, hogy hiába tartalmaz ez a könyv 70 történetet, azok tartalmát lehetetlen elmondani. Még akkor is, ha fizikai cselekedethez kötöttek. Egy-egy eseményt kiragadva az összefüggő egészéből a tartalom meghamisítását jelentené. Ezt a könyvet el kell olvasni. Sőt: olvasni kell.

2. A társadalmi, illetve a fizikai szabadságtól való megfosztás szörnyű. De az ember legalább tudja, hogy valami rajta kívül álló ok, valami tőle független érdek fosztotta meg tőle. A belső szabadságtól csak mi magunk foszthatjuk meg magunkat. Ennek tehát következményei is szörnyűbbek. Vannak azonban korok, amelyekben éppen a társadalmi szabadság kiharcolásának egyszóvalú és kíméletlen (micsoda önellentmondás!) volta juttatja börtönnél is nagyobb (belső) rabságba azokat, akiket félreértelmezett és mások ellen fordított hitük a szabadság és a mindenáron való egyenlőség csapdájába kergetett. És akkor valóban elmondhatjuk, amit cikkem címének második felében írtam: fogoly vagyok. Így, kijelentő módban.

A napokban jelent meg az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja kiadásában a *Minoritáti Etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945–1955)* (Etnokulturális kisebbségek. Dokumentumok. Magyarok Romániában 1945–1955) című dokumentumgyűjtemény, egy, Lucian Nastasă kolozsvári történész irányította csoport szerkesztésében (amelyhez rajta kívül Andreea Andreescu és Varga Andrea tartozik). A Horváth Andor lektorálta könyv bemutatóján, június 4-én, a kolozsvári székhelyű Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja épületében Andrei Mureșan és Egyed Ákos (aki a bevezetőt is írta) történész-professzor, az előbbi a Román Akadémia, az utóbbi a Magyar Tudományos Akadémia tagja, ismertette a kötetet, amely a maga módján egyedülálló a romániai történetírásban. Ennek az enyhén szólva kényes időszaknak egyik legkényesebb témájához nyúl, a magyar kérdéshez. Pontosabban, a romániai magyarságra vonatkozó dokumentumok közül válogat ki 222-t, de persze a válogatás meg

sem közelíti, nem is közelítheti meg a teljességet. Először azért, mert a szerkesztők csupán előzőleg már hivatalosan megrostált dokumentumok közül választhattak. Mint Lucian Nastasă a könyvbemutatón elmondta, a negyvenes évek végén a Kommunista Párt Központi Bizottsága kiadta az utasítást helyi szervezeteinek, hogy gyűjtsenek össze az 1800-as évek végétől kezdődően minden, a szocialista és kommunista mozgalomra vonatkozó anyagot, dokumentumot. A bevallott cél természetesen egy párttörténelem megírása, múzeum berendezése volt, valójában azonban az idealizált mozgalom képét záró dokumentumok eltüntetése, illetve a dokumentumok egy részének a kényelmetlennek talált személyek ellen való későbbi felhasználása. Ami meg is történt.

Másodszor azért sem lehet teljes a dokumentumgyűjtemény, mert egyetlen kötet, legyen az bármilyen nagy terjedelmű (a szóban forgó, bevezetővel, bevezető tanulmánnyal, előszóval, a dokumentumok kétnyelvű közlésével, a személyi utalásokkal együtt több mint kilencszáz oldal), nem ölelheti fel az egy évtizedre vonatkozó összes hivatkozási anyagot, akkor sem, ha egyetlen kérdésre összpontosít.

Már magának a 222 dokumentumnak az összeszedése sem volt könnyű feladat. Lucian Nastasă több mint tíz évig foglalkozott a kérdéssel, Varga Andrea és Andreea Andreescu négy-öt évig. És, sajnos természetesen, nagyon sok nehézségbe ütköztek a kutatók során. Nem annyira az erdélyi, inkább a regáli levéltárakban. Vannak ugyan nyitott, csak a szakmai szempontokat figyelembe vevő, a szakmai etikásem előtt tartó igazgatók, levéltárosok, de sokan, ahogy meghaltak, miről van szó (Erdély, magyarok), rögtön elzárkóztak, és ha a kutatók a szabad kutatás jogára hivatkoztak, más nehézséget támasztottak.

A könyv mégis megjelent (a tervek szerint folytatása is következik), és ízelítőt ad egy önmagát a szabadság és annak tartozékai (demokrácia, egyenlőség stb.) eltorzításával rabba tevő társadalomról és annak egy nép csoportjáról, amely ennek a rab társadalomnak a foglyává vált. Kétszeresen fogoly volt tehát. És az utókornak joga van tudni erről a rabságról. Lehet, hogy a maga számára nem vonja le belőle a tanulságokat, de legalább a múltat tisztábban látja majd. Ez is valami.

HADHÁZY Zsuzsa

Odüsszeusz erdélyi utazásai

A humanista tudós és világszavargó Faludy György életműve a jelenkori magyar irodalom egyik legnagyobb teljesítménye. A magyar Odüsszeusz „megjárta mind a hat világot, megáldva és leköve mindent”; az amerikai hadsereg katonájaként harcolt a második világháborúban, filozófiárákat tartott fogolytársainak a recski táborban, József Attilával tárgyalgat, és Einsteinól kapott két fontos tanácsot. Ezek közül az egyik a hosszú élet titkára vonatkozik: soha ne viseljen zoknit, mivel a szervezet a talpbőrön keresztül szellőzik a legjobban, a másik a kopaszodás megelőzésére: hordja mindig hosszan a haját, hogy erős maradjon annak immunitása. Be is tartotta mindkettőt.

Rendhagyó életút tehát a Faludyé, rendhagyó költészettel és találkozóakkal. A Villon-balladairól világszerte ismert költő munkássága kiötlést jelent egy politikai, társadalmi és vallási ideológiai korlátozott irodalmi rendből és felfogásból, lázongó nyitást a világirodalom azon beszédmódja felé, amely mind ez ideig a legidőállóbbnak, a nemzeti és egyetemes legsikerültebb keresztesedésének bizonyult.

A nagy világszavargó eddig összesen háromszor jutott el Erdélybe, először 2000-ben csupán, a kommunista diktatúra ugyanis hamarabb nem adott lehetőséget számára, hogy meglátogassa (mint ő mondta) Orbán Balázs, Dsida Jenő és Gaál Gábor földjét... Így – elmondása szerint – egyetlen lehetősége maradt: „Túlélni az elnyomó rendszert...” És jött tehát akkor az örökifjú, aki – Szőcs Géza költő szavaival élve – „még csak az imént született Ferenc Jóska idejében”, fiatalosan lépte át a kolozsvári Babeș-Bolyai Tudományegyetem küszöbét, és teljes szellemi frissességgel válaszolt a kíváncsi egyetemti hallgatók kérdéseire. Amikor első erdélyi benyomásairól kérdeztük, meglepő észrevételt tett: „Érdekes érzés kerített hatalmába, amikor a Királyhágón megálltunk egy kávéra. Kis sötét helyiség, barátságosan társalgó emberekkel, egy ugandai kocsmához hasonlított.”

Egy ifjú hölgy Márai Sándorról, a vele való barátságáról kérdezte a költőjelelmet. Felujjongtam magamban, és lelkes Márai-rajongóként kíváncsian vártam a választ: „Márai a *Naplókkal* hozott újat a jelenkori magyar irodalomba. Ezek különösen érdekes olvasmányok, az olvasó mintegy érzi, hogy a sorok mögött egy Nagy Magányos áll, aki önmagát hajszolta a magányba. Ebbe is halt bele...”

Amikor a találkozó szervezői megpróbálták megállítani a kérdések özönét, arra hivatkozva, hogy a költő orvosa tanácsa ellenére jött el Erdélybe, és kimerítő számára az egy óránál tovább tartó beszélgetés, a kilencvenéves ember, a jelenlevők legnagyobb megdöbbenésére, felpattant a székéről: „Beszélék én maguknak reggelig is, ha nem unják!” Szavait lelkes nevetés és taps fogadta mintegy annak elismeréséül, hogy Gyuri bácsi mindenkinél fiatalabb. A találkozó végén a dedikálásra várók hosszú sora kigyózott végig a filológia kar díszteremébe. Amikor mi is a magyar Odüsszeuszhoz értünk, aki dedikálta számunkra a könyvet, a társamhoz hajolt, és halkán megjegyezte: „Te vagy a századik ember, aki itt dedikációt kér tőlem.” Hihetetlen.

Vo lt még ereje és türelme számolni is a kérdéssáradat után. Elgondolkodva léptünk ki a teremből.

Másodszor 2001 tavaszán, a költészet napján érkezett Erdélybe Faludy. A Szent Anna-tónál ünnepelte fiatal erdélyi barátaival a számára talán legtöbb jelentőséggel bíró napot. Az ünnepségen úti élményeiről mesélt, s beszámolóját egy érdekes összeggel zárta: „A nehézségek ellenére az élet érdekes és szép volt számomra a recski haláltáborban, Amerikában, minden éhezés és nyomor közepette, mert az élet mindig és mindenütt szép...” Soha nem felejttem el ezeket a szavait, amelyek tartalma oly sok versében is felcsendül.

Harmadjára – és nagyon reméljük, nem utoljára – az idén júniusban jött Erdélybe. Kolozsváron, a Romániai Magyar Írók Ligájának alakuló ülésén tartott irodalmi estet. Orbán János Dénes József Attila- és Faludy-díjas költő kérdéseire válaszolva a Mester elmondta, hogy a ma rohanó társadalmának fokozottabban szüksége van az irodalomra. Felhívta a hallgatóság figyelmét korunk nagy problémáira, a túlnépesedésre, az anyagi utáni hajszára, a környezetszennyezésre. „A költő proféta, lehoz valamit a szellem világából, éppen ezért kell reflektálnia a társadalmi gondokra is” – hangsúlyozta a szellemóriás. Az irodalmi est után „felszentelte” az újonnan nyílt Bulgakov nevet viselő irodalmi kocsmát, és felhívta az egybegyűlteket figyelmét, hogy a kocsmát kifejezés egyáltalán nem pejoratív jellegű; mesélt a történelem első nagy irodalmi kocsmáiról, ahol a „római költők élvezték a fiatal patriciusfeleségek kegyeit”.

Ithaka húsz évig várta Odüsszeuszt – Erdély mindig várja Faludy Györgyöt.

MURÁNYI Sándor Olivér

Subler és zongora

A június 10–16-iki, 5-ös számú *Ziua Literară*-ban, egy éles eszű és fecsegő névtelen, aki az egocentrikus *eu* E. U. betűk mögé bújt (lefordíthatatlan szójáték: románul az *eu* én-t jelent – a ford.) figyelmet szentel egy beszélgetésnek Claude Karnoouh és alulírott között. Mindenekelőtt röviden megmagyarázza a francia professzornak, miért megalapozott Bukarestet „kis Párizs”-nak nevezni, amitől Karnoouh nevetőgörcsöt kap. Kiderül ilyenformán, hogy Bukarest valóban *un petit Paris* volt valamikor, de csak harmadikként a sorban, „az akkori Belgrád után, azoknak az időknek a Szófiája után...” Ezután, hogy a sorrendet ismét felállította, és (ismét) a harmadik helyet foglaljuk el a térségben, szívélyes nagy tudományú ismeretlenünk továbbmegy. Kulturális tevékenységére büszkén, engem is figyelmével tüntet ki. A „bukaresti névtelen” mindenekelőtt úgy mutat be az olvasónak, mint aki „Simion Dascălul szakértője”, „Románia federalizálására (olvasd: szétválasztására) vonatkozó eszmé híve, egy aljas *Memorandum* aláírója (aljas már csak amiatt az arcátlanság miatt is, hogy nyilvánosan *Memorandum*-nak nevezik, mint az erdélyi román vezetőknek az osztrák–magyar dualizmus korában megfogalmazott híres és hősies *Memorandumát*).” Most mond az nek, hogy jobb Simion Dascălul szakértőjének lenni, mint semminek? Íradd le vele százszó, hogy a területi szegregáció nem azonos a federalizációval, és hogy ez utóbbi és a federalizmusnak nevezett eszmeáramlat között fogalmi különbség van? Megkérdezné, mi az, hogy fogalmi. Magyarázd meg nek, hogy a „memorandum”-nak nevezett szövegekre senkinek nincs egyszer s mindenkorra pátense? Szétrombolnád szárnyaló ábrándjait az egykori hősköről. És akkor még hol van az, hogy én, szegény fejem, nem egyedül ítam alá a szóban forgó szöveget, és a többi tizenkét aláírónak legalább annyi érdeme van az adott dokumentum létrejöttében, mint nekem. De emberünknek mindez nem számít. Röviden: összekeveri a tisztséget a hatalommal, a rágalmozási ügybuzgalmat az eszmei víttal.

E. U. újságíró úr azért tartja nekem ezt a pompás és tudományos előadást, hogy tisztázza: nem létezik két Vietnam, ahogy a *Steaua* című folyóiratban közölt vitában állítottam, hanem „körülbelül harminc éve egyetlen Vietnam van, és az 30 milliárd dollár idegentökebefektetéssel rendelkezik”. Csakhogy egy állam kulturális-társadalmi tartományai közti különbségek nem mosódnak össze alig három évtized alatt!... Nagy stratégia és geopolitikus névtelenünk logikája szerint az államhatárok minden különbséget eltörölnek a mentalitás, a kulturális szintek és tipológiák stb. között. Legyen boldog E. U., az Egyesült Államokban a polgárháború másfél évszázaddal ezelőtt volt, de „észak” és „dél” máig jellemzően, egymástól különböző mentalitással rendelkezik. Kérem, Eugen Uricaru igazgató úr, ne engedje többé, hogy az emberek nevétségessé tegyék! Lehetetlen, hogy Ön, aki alaposan ismeri a diplomáciát, és, fogadok, olvasta Fernand Braudel sorait a történelem „hosszú tartamáról”, össztévéssze a subler t a zongorával. Legyen igényes, vegye rá névtelen munkatársait a tanulásra. Még nem késő, és megtanulhatnak, hogy ne tévésszék össze a szellemi határokat a sorompókkal; még a Vergul* sorompóval sem. Vagy az Ige sorompójával. Ha lehetséges.

Ovidiu PECICAN (Ford.: H. Zs.)

*Bukarest egyik egykori bejáratának sorompója.